

NR 16/2014

**DWUDZIESTA PIĄTA ROCZNICA
OBRAD OKRĄGŁEGO STOŁU**

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 11 stycznia 2013 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

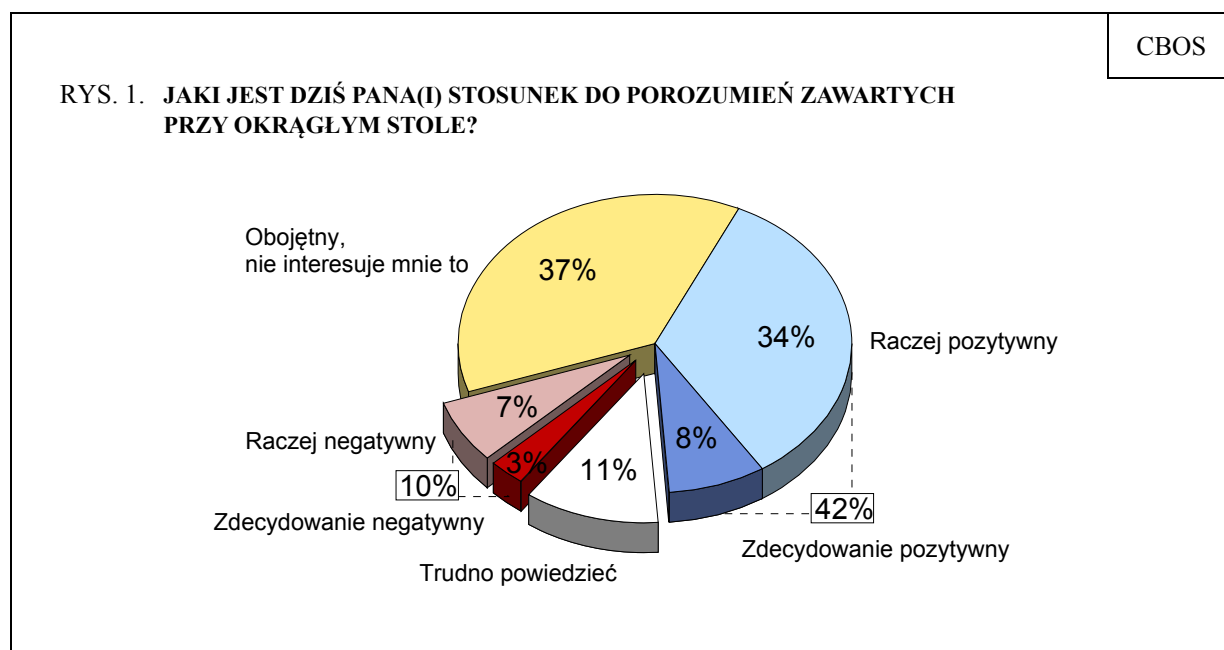
Dwadzieścia pięć lat temu rozpoczęły się rozmowy Okrągłego Stołu, które zapoczątkowały sekwencję wydarzeń prowadzących do zmiany ustroju politycznego w Polsce, a w konsekwencji do upadku systemu komunistycznego. Ustalenia dokonane przy Okrągłym Stole dotyczyły: przeprowadzenia kwotowych wyborów do Sejmu – 65% miejsc miało być zagwarantowanych dla PZPR i partii satelickich (ZSL i SD) oraz dla prosystemowych organizacji katolików, o pozostałe zaś 35% miejsc mieli walczyć w wolnych wyborach kandydaci bezpartyjni; utworzenia drugiej izby parlamentu, czyli Senatu, do którego obowiązywała ordynacja większościowa; utworzenia urzędu Prezydenta PRL, wybieranego przez Zgromadzenie Narodowe na 6-letnią kadencję. Ustalono również zmianę prawa o stowarzyszeniach, która pozwoliłaby na rejestrację „Solidarności” oraz umożliwiła opozycji dostęp do mediów (m.in. reaktywowanie „Tygodnika Solidarność”), a ponadto przyjęto ogólną deklarację dotyczącą polityki społecznej i gospodarczej oraz reform systemowych.

Jednocześnie – co warto przypominać, ponieważ pamięć o istniejących wtedy realiach geopolitycznych wydaje się z czasem słabnąć – przy Okrągłym Stole jedynie udoskonalano ustrój socjalistyczny, a więc przede wszystkim zachowywano kierowniczą rolę PZPR. By uniknąć obcej interwencji, składano także zapewnienia o niezmienności pryncypiów geopolitycznych, przynależności do Układu Warszawskiego i nienaruszalności istniejących sojuszków.

Jak po dwudziestu pięciu latach Polacy oceniają ustalenia podpisane przy Okrągłym Stole? Zapytaliśmy o to w naszym styczniowym sondażu¹.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (284) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganym komputerowo (CAPI) w dniach 9–15 stycznia 2014 roku na liczącej 1067 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Z perspektywy ćwierćwiecza największa grupa ankietowanych pozytywnie ocenia kompromis zawarty przy Okrągłym Stole – ponad dwie piąte (42%) deklaruje pozytywny stosunek do tego wydarzenia historycznego. Co dziesiąty respondent (10%) krytycznie odnosi się do zawartych wówczas uzgodnień. Blisko dwie piąte badanych (37%) ma do porozumień Okrągłego Stołu stosunek obojętny, a dalsze 11% nie potrafi ocenić tego, co się wówczas stało.

W porównaniu z danymi sprzed pięciu lat oceny merytoryczne zmieniły się tylko minimalnie, choć proporcja opinii pozytywnych do negatywnych nieco się poprawiła. Natomiast upływ czasu i pojawiające się kolejne pokolenia, które nie pamiętają bezpośrednio tego wydarzenia, sprawiają, że wzrosła obojętność, a jednocześnie – co warto podkreślić – zmalał odsetek osób nieumiejących lub niechających odpowiedzieć na to pytanie.

Tabela 1

Jaki jest dziś Pana(i) stosunek do porozumień zawartych przy Okrągłym Stole?	Wskazania respondentów według terminów badań	
	I 2009	I 2014
	w procentach	
Pozytywny	41	42
Obojętny, nie interesuje mnie to	31	37
Negatywny	12	10
Trudno powiedzieć	16	11

Badani o poglądach lewicowych, jak i prawicowych podobnie często odnoszą się do tego wydarzenia pozytywnie, natomiast wśród prawicowców odsetek opinii negatywnych jest dwukrotnie większy niż wśród zwolenników lewicy. Osoby o poglądach centrowych wyrażają opinie pozytywne tylko niewiele częściej, niż deklarują obojętność.

Tabela 2

Deklarowane poglądy polityczne	Jaki jest dziś Pana(i) stosunek do porozumień zawartych przy Okrągłym Stole?			
	Pozytywny	Obojętny	Negatywny	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Lewicowe	52	33	9	6
Centrowe	45	39	7	9
Prawicowe	50	28	18	4
Trudno powiedzieć	22	47	5	25

Na ocenę wydarzeń Okrągłego Stołu wyraźniejszy wpływ mają sympatie partyjne. Pozytywnie porozumienia te oceniają najczęściej zwolennicy PSL oraz PO. Negatywny stosunek do Okrągłego Stołu jest relatywnie najczęstszy wśród sympatyków PiS, chociaż i w tym elektoracie największą grupę stanowią osoby oceniające to wydarzenie pozytywnie.

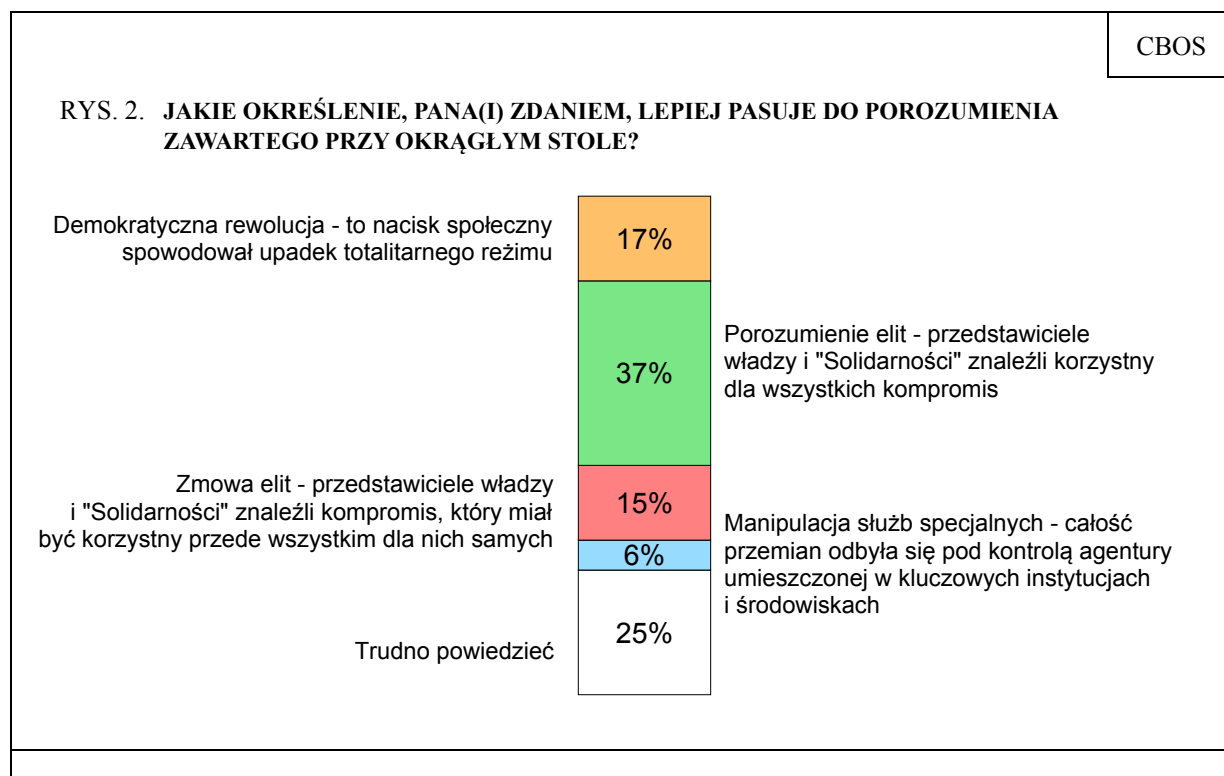
Tabela 3

Potencjalne elektoraty	Jaki jest dziś Pana(i) stosunek do porozumień zawartych przy Okrągłym Stole?			
	Pozytywny	Obojętny	Negatywny	Trudno powiedzieć
	w procentach			
PSL*	85	11	5	0
PO	69	24	1	6
SLD	56	23	15	6
Twój Ruch*	48	34	6	13
PiS	37	31	25	7
Niezdecydowani	41	38	5	16
Niezamierzający głosować	31	47	7	14

* Dane dotyczące tej partii należy interpretować ostrożnie ze względu na niewielką liczebność jej potencjalnych wyborców w badanej próbie

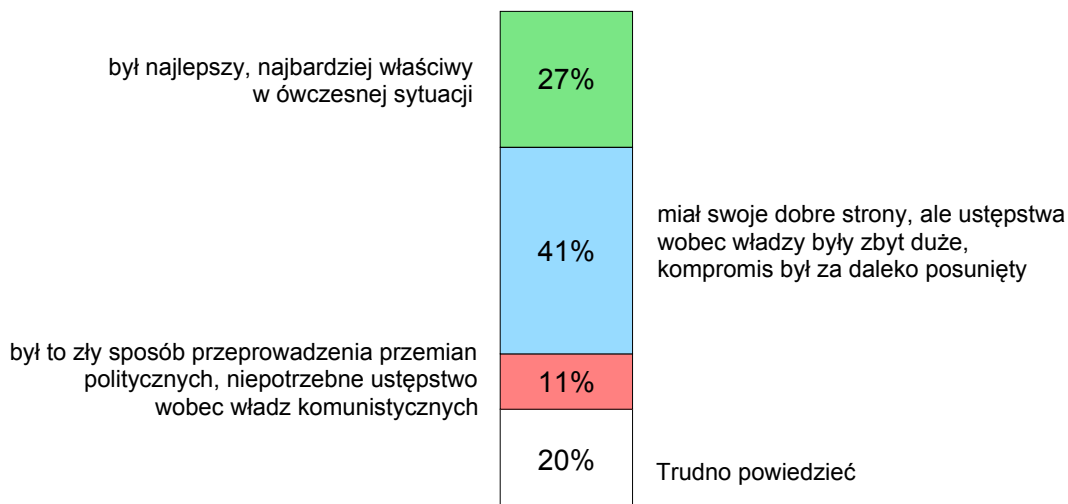
Według oceny Polaków sens wydarzeń Okrągłego Stołu najtrafniej odzwierciedla określenie: „porozumienie elit”. Prawie dwie piąte badanych (37%) jest zdania, że przy Okrągłym Stole przedstawiciele władzy i „Solidarności” zawarli zadowalający w owym czasie obie strony, a także ogół Polaków, kompromis. O połowę mniejszy odsetek respondentów (17%) uważa, że nie byłoby tego porozumienia bez społecznego nacisku na władze; właśnie ten nacisk był czynnikiem decydującym, który przesądził o upadku totalitarnego reżimu. Dlatego – według nich – wydarzenia te należałoby określić raczej jako „demokratyczną rewolucję”. Mniejsze odsetki badanych przychylają się do krytycznych

interpretacji tego, co stało się przy Okrągłym Stole, wybierając określenie „zmowa elit” (15%) lub dając wyraz wierze, iż porozumienia te były tylko przykrywką operacji służb specjalnych, obliczonej na bezpieczne przejście ówczesnych elit władzy do systemu wolnorynkowego (6%). Jedna czwarta respondentów (25%) nie potrafiła opisać w tych kategoriach sensu wydarzeń Okrągłego Stołu.

W obecnych ocenach porozumienia zawartego przy Okrągłym Stole przeważa umiarkowany krytycyzm. Odpowiadając na pytanie, jak z perspektywy czasu ocenił(a)by Pan(i) porozumienie zawarte przy Okrągłym Stole, ponad dwie piąte ankietowanych (41%) wyraża opinię, że przyjęty wówczas sposób przeprowadzenia przemian politycznych w Polsce miał swoje dobre strony, ale ustępstwa wobec ówczesnej władzy były zbyt duże, a kompromis za daleko posunięty. Nieco ponad jedna czwarta badanych (27%) sądzi, że był to najlepszy, najbardziej właściwy sposób postępowania w ówczesnej sytuacji. Co dziewiąty Polak (11%) negatywnie ocenia porozumienie zawarte przy Okrągłym Stole i uważa, że był to zły sposób przeprowadzenia przemian politycznych. Jedna piąta badanych (20%) nie ma wyrobionego zdania na ten temat.

RYS. 3. JAK Z PERSPEKTYWY CZASU OCENIŁ(A)BY PAN(I) POROZUMIENIE ZAWARTE PRZY OKRĄGŁYM STOLE? CZY, PANA(I) ZDANIEM, PRZYJĘTY PRZY OKRĄGŁYM STOLE SPOSÓB PRZEPROWADZENIA PRZEMIAN POLITYCZNYCH W POLSCE:

Z perspektywy ostatniego pięciolecia opinie na temat porozumień zawartych przy Okrągłym Stole nieco ewoluują. Rośnie liczba opinii krytycznych, zarówno tych zdecydowanie dystansujących się od tego wydarzenia, jak i umiarkowanie krytycznych, jednocześnie maleje odsetek ocen pozytywnych, wskazujących, że porozumienia zawarte przy Okrągłym Stole były najlepszym, najbardziej optymalnym w ówczesnych realiach rozwiązaniem. Zmniejsza się także odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Zmiany te, choć jednoznaczne, jeśli chodzi o kierunek, są jednak niewielkie.

Tabela 4

Jak z perspektywy czasu ocenił(a)by Pan(i) porozumienie zawarte przy Okrągłym Stole? Czy, Pana(i) zdaniem, przyjęty przy Okrągłym Stole sposób przeprowadzenia przemian politycznych w Polsce:	Wskazania respondentów według terminów badań		
	I 2009	III/IV 2010	I 2014
	w procentach		
– był najlepszy, najbardziej właściwy w ówczesnej sytuacji	30	31	27
– miał swoje dobre strony, ale ustępstwa wobec władzy były zbyt duże, kompromis był za daleko posunięty	37	39	41
– był to zły sposób przeprowadzenia przemian politycznych, niepotrzebne ustępstwo wobec władz komunistycznych	8	7	11
Trudno powiedzieć	25	22	20

Pogląd, że przyjęty przy Okrągłym Stole sposób przeprowadzenia zmian w Polsce był w ówczesnej sytuacji najwłaściwszy, jest tym częstszy, im wyższe wykształcenie badanych.

Odwrotna zależność dotyczy natomiast opinii jednoznacznie krytycznych – przekonanie, że porozumienia zawarte przy Okrągłym Stole były niepotrzebnym ustępstwem wobec władz komunistycznych, wyrażane jest tym częściej, im niższy poziom wykształcenia respondentów.

Interesująco kształtują się zróżnicowania ocen ze względu na wiek badanych. W najmłodszych grupach, w tym szczególnie wśród osób w wieku 18–24 lata, wyraźnie przeważa krytycyzm w ocenie porozumień Okrągłego Stołu.

Tabela 5

Wiek	Czy, Pana(i) zdaniem, przyjęty przy Okrągłym Stole sposób przeprowadzenia zmian politycznych w Polsce:			
	był najbardziej właściwy w ówczesnej sytuacji	miał swoje dobre strony, ale kompromis był za daleko posunięty	było to niepotrzebne ustępstwo wobec władz komunistycznych	Trudno powiedzieć
	w procentach			
18-24 lata	14	48	12	26
25-34	21	38	11	30
35-44	34	43	8	15
45-54	29	48	10	13
55-64	32	40	14	14
65 lat i więcej	31	32	12	25

W grupach społeczno-zawodowych opinie o tym, że porozumienia Okrągłego Stołu były najbardziej optymalnym w ówczesnym czasie rozwiązaniem, są najczęstsze wśród kadry kierowniczej i specjalistów z wyższym wykształceniem, osób pracujących na własny rachunek oraz pracowników administracyjno-biurowych. Są to grupy, w których pogląd ten minimalnie przeważa nad opinią, że zawarty kompromis był zbyt daleko posunięty. W pozostałych grupach przeważa krytycyzm. Rolnicy wyróżniają się tym, że wyraźnie częściej niż pozostali respondenci podzielają opinię, iż było to niepotrzebne ustępstwo wobec władz komunistycznych (patrz tabele aneksowe).

Przewidywalnie kształtuje się związek opinii o Okrągłym Stole jako sposobie przeprowadzenia zmian ustrojowych z poglądami politycznymi badanych mierzonymi na osi lewica – prawica. Osoby o orientacji prawicowej częściej niż respondenci deklarujący poglądy lewicowe czy centrowe traktują porozumienia okrągłostołowe jako zbyt daleko posunięty kompromis. Natomiast nieco zaskakujący może być fakt, iż najbardziej radykalne stanowisko, wyrażające się w stwierdzeniu, że było to niepotrzebne ustępstwo wobec władz komunistycznych, jest tak samo częste wśród badanych o poglądach prawicowych, jak i tych, którzy identyfikują się z lewicą.

Tabela 6

Poglądy polityczne	Czy, Pana(i) zdaniem, przyjęty przy Okrągłym Stole sposób przeprowadzenia zmian politycznych w Polsce:			
	był najbardziej właściwy w ówczesnej sytuacji	miał swoje dobre strony, ale kompromis był za daleko posunięty	było to niepotrzebne ustępstwo wobec władz komunistycznych	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Lewicowe	34	44	12	10
Centrowe	34	43	10	13
Prawicowe	27	51	12	9
Trudno powiedzieć	14	25	11	50

Wyraziste są różnice w ocenach porozumień Okrągłego Stołu między zwolennikami głównych partii politycznych. Ponad połowa sympatyków PO (52%) uważa Okrągły Stół za najbardziej właściwy sposób przeprowadzenia zmian w Polsce, podczas gdy w elektoracie PiS takie przekonanie wyraża tylko jedna piąta (20%), większy odsetek zaś (22%) sądzi, że było to niepotrzebne ustępstwo wobec władz komunistycznych.

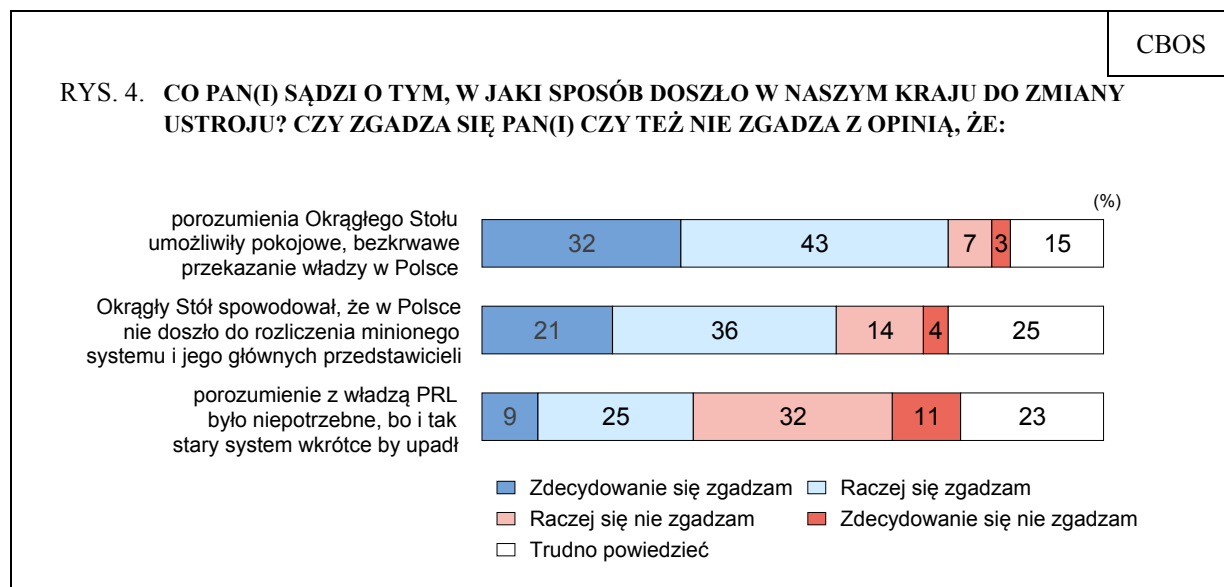
Tabela 7

Potencjalne elektoraty	Czy przyjęty przy Okrągłym Stole sposób przeprowadzenia zmian politycznych w Polsce:			
	był najbardziej właściwy w ówczesnej sytuacji	miał swoje dobre strony, ale kompromis był za daleko posunięty	było to niepotrzebne ustępstwo wobec władz komunistycznych	Trudno powiedzieć
	w procentach			
PO	52	35	1	12
SLD	35	44	11	10
Twój Ruch*	25	44	8	23
PSL*	20	77	3	0
PiS	20	48	22	11
Niezdecydowani	28	37	8	28
Niezamierzający głosować	22	39	11	28

* Dane dotyczące tej partii należy interpretować ostrożnie ze względu na niewielką liczebność jej potencjalnych wyborców w badanej próbie

Trzy czwarte Polaków (75%) docenia w porozumieniach Okrągłego Stołu to, że umożliwiły one pokojowe i bezkrwawe przekazanie władzy w Polsce (w tym 32% czyni to w sposób zdecydowany). Jednocześnie ponad połowa badanych (57%) uważa, że to właśnie Okrągły Stół sprawił, że w Polsce nie doszło do rozliczenia minionego systemu i jego głównych przedstawicieli (21% jest o tym zdecydowanie przekonanych). Takiemu stawianiu sprawy przeczy mniej niż co piąty ankietowany (18%). W interpretacji wydarzeń

okrągłostołowych nadal przeważa wiara w siłę sprawczą tego, co się wówczas wydarzyło – więcej Polaków nie zgadza się z tezą, że porozumienie z komunistyczną władzą zawarte przy Okrągłym Stole było niepotrzebne, bo PRL i tak wkrótce by upadł (43%), niż ją podziela (34%).

Porównanie obecnych deklaracji z danymi sprzed pięciu lat pozwala stwierdzić, że o ile praktycznie nie zmienia się siła przekonania o pozytywnym sensie przemian zapoczątkowanych przy Okrągłym Stole, o tyle jej negatywne, choć zarazem chyba nieuniknione konsekwencje, takie jak nierozliczenie PRL, jego władców i funkcjonariuszy, dostrzegane są coraz wyraźniej. W porównaniu z ocenami z 2009 roku wzrósł odsetek osób zgadzających się z tezą, iż to właśnie Okrągły Stół spowodował, że w Polsce nie doszło do rozliczenia minionego systemu i jego głównych przedstawicieli (wzrost o 6 punktów). Podobnie w miarę upływu czasu wydaje się zanikać pamięć o uwarunkowaniach politycznych (m.in. geopolitycznych) i następstwie czasowym poszczególnych wydarzeń zachodzących w tym okresie, a zaczyna nabierać znaczenia podejście prezentystyczne, czyli interpretacja tego wydarzenia w kategoriach jakoby nieuniknionego procesu historycznego. W porównaniu z rokiem 2009 wzrósł odsetek osób sądujących, że to porozumienie z władzą PRL było niepotrzebne, bo stary system i tak wkrótce by upadł (wzrost o 7 punktów), natomiast zmalał odsetek tych, którzy z powyższym twierdzeniem się nie zgadzają (spadek o 4 punkty).

Tabela 8

Co Pan(i) sądzi o tym, w jaki sposób doszło w naszym kraju do zmiany ustroju? Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z opinią, że:	Wskazania respondentów według terminów badań			
	I 2009		I 2014	
	w procentach			
– porozumienia Okrągłego Stołu umożliwiły pokojowe, bezkrwawe przekazanie władzy w Polsce				
Zdecydowanie się zgadzam	33	74	32	75
Raczej się zgadzam	41		43	
Raczej się nie zgadzam	6	8	7	10
Zdecydowanie się nie zgadzam	2		3	
Trudno powiedzieć	18		15	
– Okrągły Stół spowodował, że w Polsce nie doszło do rozliczenia minionego systemu i jego głównych przedstawicieli				
Zdecydowanie się zgadzam	14	51	21	57
Raczej się zgadzam	37		36	
Raczej się nie zgadzam	18	21	14	18
Zdecydowanie się nie zgadzam	3		4	
Trudno powiedzieć	28		25	
– porozumienie z władzą PRL było niepotrzebne, bo i tak stary system wkrótce by upadł				
Zdecydowanie się zgadzam	6	27	9	34
Raczej się zgadzam	21		25	
Raczej się nie zgadzam	33	47	32	43
Zdecydowanie się nie zgadzam	14		11	
Trudno powiedzieć	26		23	

★

★

★

Po dwudziestu pięciu latach od rozpoczęcia obrad Okrągłego Stołu stosunek Polaków do zawartych wówczas porozumień jest zdecydowanie częściej pozytywny niż negatywny, a w ciągu ostatniego pięciolecia ten pozytywny obraz nawet nieco się umocnił. Upływ czasu powoduje jednak, że, siłą rzeczy, rośnie także obojętność wobec tego, co się wówczas wydarzyło.

Chociaż respondenci jednoznacznie pozytywnie oceniają zmiany zapoczątkowane przy Okrągłym Stole, nie znaczy to, że nie dostrzegają słabości zawartego wówczas kontraktu z władzami komunistycznymi. Najlichniesza grupa badanych uznaje porozumienia zawarte przy Okrągłym Stole za nadmierny kompromis, zbyt duże ustępstwo wobec ówczesnych

władz. W sumie ponad połowa ankietowanych odnosi się do nich z mniejszym lub większym krytycyzmem, a tylko nieco ponad jedna czwarta uznaje je za optymalne w ówczesnych warunkach. Polacy doceniają w porozumieniach Okrągłego Stołu to, że umożliwiły one pokojowe i bezkrwawe przekazanie władzy w Polsce, jednocześnie zaś większość jest przekonana, iż to właśnie Okrągły Stół sprawił, że nie doszło do rozliczenia minionego systemu i jego funkcjonariuszy.

Z perspektywy ostatnich pięciu lat opinie na temat porozumień zawartych przy Okrągłym Stole nieco się zmieniają. Rośnie liczba głosów krytycznych, zarówno tych zdecydowanie dystansujących się od tego wydarzenia, jak i umiarkowanie krytycznych, maleje natomiast odsetek ocen pozytywnych, wskazujących, że porozumienia zawarte przy Okrągłym Stole były rozwiązaniem najlepszym z możliwych do osiągnięcia w ówczesnych realiach. Rośnie także liczba osób sądzących, że to właśnie Okrągły Stół spowodował, że w Polsce dokonano lustracyjno-dekomunizacyjnego zaniechania, a nawet twierdzących, że porozumienie z władzą PRL było niepotrzebne, bo stary system i tak wkrótce by upadł.

Zmiany ocen w ostatnim pięcioleciu wskazują, że bieżąca polityka wyraźnie wpływa na interpretacje zdarzeń z przeszłości. Wydaje się, że historyzujące interpretacje uwzględniające ówczesne warunki polityczne w chwili obecnej przegrywają z „narracją” ahistoryczną. Szczególnie ujawnia się to w opiniach młodych ludzi, starsze pokolenia mają bowiem szansę pamiętać, że przekonanie o tym, co możliwe do osiągnięcia, było wówczas zupełnie inne, niż chcą późniejsi reinterpretatorzy tego wydarzenia.

Opracował
Krzysztof PANKOWSKI